

Dnr Ju2021/02755
Justitiedepartementet
Enheten för familjerätt och allmän förmögenhetsrätt

YTTRANDE ÖVER UTREDNINGEN ERSÄTTNING TILL BROTTSOFFER (SOU 2021:64)

SAMMANFATTNING

Civil Rights Defenders välkomnar att regeringen vidtagit åtgärder för att stärka brottsoffers rätt till ersättning, och tillstyrker förslagen om höjda nivåer på kränkingsersättning och särskild rätt till ideell ersättning för efterlevande anhöriga.

Civil Rights Defenders vill dock understryka att flera omständigheter som i praktiken hindrar brottsoffer från att få den ersättning de har rätt till inte omfattas av utredningens uppdrag. Dessa hinder åtgärdas inte av höjda ersättningsnivåer eller av att stärka rätten till ersättning.

Civil Rights Defenders varken tillstyrker eller avstyrker förslaget om utökad rätt till kränkingsersättning för poliser och andra yrkesgrupper med särskild beredskap, men vill understryka vikten av att yrkesgrupper med särskild beredskap har kunskap om människorättsbaserade arbetssätt vilket minskar behov av användning av tvång och våld.

ALLMÄNNA SYNPUNKTER

Civil Rights Defenders har granskat utredningens förslag och bakomliggande resonemang utifrån Sveriges internationella åtaganden att respektera och garantera mänskliga fri- och rättigheter.

Civil Rights Defenders har även läst utredningen utifrån EU:s brottsofferdirektiv. Inom ramen för det EU finansierade projektet *Victims of Violent Crime in Detention* har Civil Rights Defenders kartlagt häktade och förvarstagna personers tillgång till sina rättigheter enligt EU:s brottsofferdirektiv i de fall de utsätts för brott under tiden för frihetsberövandet. En viktig iakttagelse är att frihetsberövade brottsoffer sällan identifieras som brottsutsatta, eftersom vad som faktiskt utgör en brottslig gärning istället benämns som "konflikt" och de frihetsberövade ses som "besvärliga personer". Detta bidrar till att den som de facto utsätts för brott under tiden som frihetsberövad inte får tillgång till sina brottsofferrättigheter i praktiken. En annan slutsats i projektet var att det rättsliga ansvaret för dokumentation av skador som sker i samband med brott mot intagna i häkten är oklart, vilket såklart inverkar negativt på den frihetsberövades möjlighet att bevisa skador. Även inom ramen för projektet *Tvångsvårdad men inte utan rättigheter*, där en liknande kartläggning görs för personer som utsätts för brott under tiden de befinner sig i slutet tvångsvård, framkommer en bild av en mycket utsatt brottsoffergrupp som sällan får tillgång till sina rättigheter enligt EU:s brottsofferdirektiv i praktiken. Långt ifrån alla tvångsvårdsinstitutioner har skriftliga riktlinjer för hur brott mot en patient ska hanteras. Inom kartläggningen har vi även noterat att det inom ungdomsvården

förekommer att personal provocerar fram våldshandlingar från de frihetsberövade barnen.¹ Civil Rights Defenders kartläggning, analys och preliminära slutsatser inom ramen för arbetet med frihetsberövade brottsoffer ligger också till grund för våra synpunkter på utredningens förslag.

Civil Rights Defenders vill särskilt understryka att det sedan länge är känt att brottsoffer upplever en brist på information och stöd, vilket de har rätt till enligt EU:s brottsofferdirektiv. Processen för utbetalning av skadestånd anses därtill vara både krånglig och tidskrävande. Brå uppskattar i sin kortanalys från 2014 att utbetalningar av ersättning till brottsoffer (skadestånd, försäkring, brottskadeersättning) skett i knappt en fjärdedel av de ärenden där brottsoffer kan ha haft rätt till någon form av ersättning.² Åtgärder för att komma till bukt med nämnda hinder³ bär måhända inte samma politiska slagkraft i den kriminalpolitiska debatten som en del av de förslag som här lagts fram, men det gör dem inte mindre viktiga för de som utsatts för brott.

NÄRMARE OM UTREDNINGENS FÖRSLAG

6. Höjda nivåer på kränkingsersättning

Civil Rights Defenders tillstyrker förslagen som syftar till att höja nivån på kränkingsersättningen.

Civil Rights Defenders instämmer i bedömningen att det finns ett behov av en generell ökning av ersättningsnivåerna, eftersom förändringar i penningvärdet har lett till reala minskningar i ersättningsnivåerna för flera brott samtidigt som skyddet för den personliga integriteten stärkts. Civil Rights Defenders välkomnar även att utredningen lyfter behovet av att löpande skydda kränkingsersättningens värde mot inflation, om den grundläggande skadeståndsrättsliga principen om att den skadelidande har rätt till full ersättning för liden skada ska följas. Civil Rights Defenders noterar att det är ett utvecklingsområde för domstolarna och Brottsövermyndigheten, och hoppas att arbetssätt utarbetas för att undvika en urholkning av kränkingsersättningens värde även framöver.

Civil Rights Defenders har ingenting att invända mot de omständigheter som föreslås komplettera punktlistan i 5 kap. 6 § skadeståndslagen, men önskar i sammanhanget föra fram följande. Utredningen föreslår att punkten 4, som avser missbruk av beroende- eller förtroendeförhållande, ska kompletteras med att det särskilt ska beaktas om handlingen riktat sig mot någon som den skadeståndsskyldige har eller tidigare har haft ett nära förhållande till. Civil Rights Defenders menar att det inom ramen för aktuell punkt även kan finnas skäl att särskilt lyfta handlingar som riktat sig mot frihetsberövade. I likhet med våld i nära relation kan brott mot frihetsberövade redan anses omfattas av dagens lydelse i punkten 4. Gemensamt för både dessa omständigheter är därutöver att brottsoffren befinner sig i en särskilt utsatt situation. Förutom att frihetsberövade brottsoffer inte fritt kan söka information om sina rättigheter eller besöka och kommunicera med myndigheter och stödorganisationer riskerar de att vara frihetsberövade tillsammans med förövaren, som dessutom kan ha särskilda befogenheter att utöva tvång såväl som inflytande över fortsatt vård eller vistelse. Mot denna

---

¹ Slutrapporten i projektet *Tvångsvårdad men inte utan rättigheter* kommer att hållas tillgänglig på den internationella brottsofferdagen, det vill säga den 22 februari 2022.

² Brå, Kortanalys, *Utvecklingen av Brottskadeersättning. En analys av förhållandet mellan antal ärenden om brottskadeersättning och antalet anmälda brott*, 2014.

³ Se exempelvis förslagen relaterade till brottsofferstöd i SOU 2021:84.

bakgrund menar Civil Rights Defenders att även brott mot frihetsberövade förtjänar att lyftas explicit inom ramen för punkten 4.

7. Utvidgad rätt till kränkingsersättning för poliser och andra yrkesgrupper med särskild beredskap

Civil Rights Defenders varken avstyrker eller tillstyrker förslaget om utvidgad rätt till kränkingsersättning för poliser och andra yrkesgrupper med särskild beredskap, men önskar i sammanhanget föra fram följande.

Civil Rights Defenders noterar att utredningen relativt ensidigt har fokuserat på polisverksamheten när den landat i den normativa (rättspolitiska) slutsatsen att rätten till kränkingsersättning bör utvidgas, samtidigt som förslaget som läggs fram omfattar betydligt fler yrkeskategorier. Detta utgör enligt Civil Rights Defenders en brist i underlaget.

Yrkesverksamheterna är av sådan natur att det finns en risk för brottsliga angrepp mot anställda. Yrkesgrupperna har också, som representanter för det allmänna eller genom delegation av våldsmonopol, särskilda befogenheter att använda tvång mot enskilda samtidigt som de ofta möter mycket utsatta människor. Civil Rights Defenders menar att det av både dessa anledningar finns skäl att understryka arbetsgivarnas ansvar att bedriva ett aktivt och förebyggande arbete för att minska såväl våldsutsatthet som våldsanvändning i tjänsten, vilket är två frågor som inte sällan hänger ihop. En arbetsgivare kan genom styrning och ledning, tillhandahållande av utbildning och utrustning samt genom metodutveckling i viss utsträckning påverka risken för brottsliga angrepp mot sina anställda.

Som exempel kan nämnas att avgörande kunskap i möten med personer som drabbats av psykisk ohälsa är att dessa som regel blir ännu mer stressade och farliga om de upplever att situationen är stressande eller aggressiv. Skarpa befallningar, skrik eller åsynen av vapen kan få den enskilde att ytterligare vilja försvara sig och därför bli aggressiv. FN:s kommitté för mänskliga rättigheter har kritiserat Sverige gällande polisens bristfälliga kunskap om hur man bemöter personer med psykisk ohälsa, men också gällande polisens överanvändning av våld.⁴ Polisens egna analyser visar också att personer med psykisk ohälsa är kraftigt överrepresenterade i statistiken som slutar med kraftigt eller dödligt våld.⁵ Med anledning av detta har Polismyndigheten också fått i uppdrag att stärka kompetensen för att bemöta personer med psykisk ohälsa.⁶ I slutrapporten bekräftas entydigt bilden av att möten med personer med psykisk ohälsa utgör en mycket stor och ökande andel av ärenden som poliser hanterar. Det konstateras även att det finns ett verksamhetsinriktat behov och en stor efterfrågan bland personalen avseende kompetensutveckling inom området psykisk ohälsa.⁷ Civil Rights Defenders menar att de utbildningsinsatser som genomförts inom ramen för regeringsuppdraget om psykisk ohälsa bör bli en integrerad och ordinarie del i den systematiska och kontinuerliga kompetensutvecklingen inom Polismyndigheten, för att så långt som möjligt minimera risken för våldsutsatthet och våldsanvändning i tjänsten. Av samma skäl bör exempelvis ordningsvakternas utbildning stärkas genom moment om konflikthantering och förebyggande åtgärder, såsom de-eskalerande metoder, samt

---

⁴ CCPR/C/SWE/CO/7 p. 24-25.

⁵ Polismyndigheten, *Polisens användning av skjutvapen och eventuella behov av åtgärder*, 2016, nationella operativa avdelningen.

⁶ Regeringen, Justitiedepartementet, Regeringsbeslut 2017-07-20, Ju2017/06176/PO.

⁷ Polismyndigheten, *Stärka kompetensen för att bemöta personer med psykisk ohälsa*, Slutrapport av regeringsuppdrag (JU2017/06176/PO).

bemötande av personer med psykisk ohälsa och/eller neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.

Inom ramen för den psykiatriska tvångsvården önskar Civil Rights Defenders särskilt lyfta projektet *Att pröva ett människorättsbaserat arbetssätt i praktiken*, som genomförts i Västra Götalandsregionen och som fått beröm av FN:s särskilda rapportör för rätten till bästa fysiska och psykiska hälsa.⁸ Projektet har visat att förändrade arbetsformer resulterat i ett minskat behov av våldsutövande och tvång. Istället för 4 bältesläggningar i månaden genomfördes igenomsnitt 4 per år.

Brister i ungdomsvården på Statens institutionsstyrelse (SiS) har på senare tid uppmärksamats särskilt.⁹ Statskontoret har identifierat kompetensförsörjning, säkerhet och etik som viktiga faktorer i SiS utvecklingsarbete.¹⁰ Av de intervjuer som Civil Rights Defenders har genomfört inom ramen för projektet *Tvångsvårdad men inte utan rättigheter* framkommer en bild av en mycket utsatt arbetsmiljö där brister i struktur och arbetsplatskultur bidrar till skapandet av våldsamma situationer och hur barn som tidigare inte har varit utåtagerande blir det efter att de placeras på SiS. Det finns även vittnesmål om hur personal provocerar fram våldshandlingar från frihetsberövade barn och hur avvikelserapporter efterhands konstrueras för att täcka över brister i verksamhetens hantering. Civil Rights Defenders menar att de strukturella bristerna i tvångsvården är allvarliga, och måste åtgärdas parallellt med en utvidgning av rätten till kränkingsersättning för yrkesgrupper med särskild beredskap.

8. Stärkt rätt till ideell ersättning för efterlevande anhöriga

Civil Rights Defenders tillstyrker förslaget om stärkt rätt till ideell ersättning för efterlevande anhöriga.

ÖVRIGA SYNPUNKTER

Civil Rights Defenders önskar slutligen lyfta behovet av en särskild utredning avseende 2 § brottsskadelagen, som stadgar att brottsskadeersättning kan betalas ut om brottet begåtts utomlands och den skadelidande vid tidpunkt för brottet hade hemvist i Sverige. Dagens reglering innebär således att brottsoffer i rättsprocesser om folkrättsbrott som begåtts utomlands inte har rätt till brottsskadeersättning även om brottsoffret vid tillfället för brottsanmälan har hemvist i Sverige. Detta bör enligt Civil Rights Defenders ses över. Mot bakgrund av att det ofta är särskilt svårt att utkräva skadestånd av den dömda när denne har hemvist utomlands, är det särskilt önskvärt att brottsoffer får tillgång till någon form av ersättning.

---

⁸ Västra Götalandsregionen, *Människorättsbaserat arbete*, hämtad från <https://www.vgregion.se/regional-utveckling/verksamhetsomraden/manskliga-rattigheter/rattighetsbaserat-arbete/>

⁹ Se exempelvis Regeringens skrivelse 2020/21:215, *Vård av unga vid Statens institutionsstyrelses särskilda ungdomshem*, Barnrättbyråns rapport, "...och jag kunde inte andas" – en granskning av våld mot barn på de statliga ungdomshemmen samt Skyddsvärnets rapport "Istället för att få hjälp blev jag utsatt för sexuella övergrepp" – En rapport om ungdomars berättelser om sexuella övergrepp och trakasserier på statliga ungdomshem.

¹⁰ Statskontoret, *Myndighetsanalys av Statens institutionsstyrelse*, 2020:7.

Remissvaret har beretts av Emma Moderato.

Stockholm som ovan,

Annika Åkerberg
Senior jurist